

Наибольшею распространённостью и популярностью пользуется английский язык со своей американской разновидностью. Но знающие люди быстро узнают общность английского “гуд мординг” и немецкого “гутен морген”. Английский язык влияет на все языки мира в деле создания технической терминологии. Мы видим своеобразное раздвоение процесса: молодёжь, занимающаяся компьютерной техникой, предпочитает брать и использовать английские слова и параллельно лингвистическая интеллигенция старается создать данную терминологию на своём родном языке. И нельзя сказать, что эти старания не приносят результата. Словари составляются, издаются, распространяются, но в практической работе их удельный вес очень и очень невысок. И это везде так. Даже такие очень отдалённые от индоевропейских языков как китайский, японский или корейский ощущают могучее влияние английского языка. И поневоле возникает вопрос, что будет в перспективе? Везде победит английский язык или национальные терминологии займут достойное место в жизни. Процесс создания национальной терминологии осложняется, как не странно, и тем, что во всем мире стало модой проводить научные конференции, симпозиумы, всевозможные встречи и совещания на английском языке.

ТИПОЛОГІЯ ЛАКУН У КОНТЕКСТІ МОВНОЇ СИМЕТРІЇ/АСИМЕТРІЇ

АНОХІНА Т. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Однією з нагальних проблем сучасної лінгвістики є проблема розвитку мовної системи, її симетричних та асиметричних проявів, визначення аломорфних та ізоморфних характеристик зіставляваних мов. Словотвір та словозміна достатньо висвітлені в мовознавстві (Е. М. Верещагін, В. Г. Костомаров, О. Б. Мельничук, О. Б. Ткаченко) [3]. Однак статус суперординатної категорії лакуарності в мові та мовленні, онтологія та аспектологія прототипічних лакун, на нашу думку, опрацьовані ще не достатньо. Актуальність розвідки зумовлена необхідністю вивчення цієї проблеми у сучасних лінгвістичних студіях. Вартим аналізу є опис лакуарного гештальту за рахунок виявлення кластеру лакун, що формується на різних рівнях мови та мовлення, як у синхронії, так і в діяхронії.

Саме тому об'єктом статті є опис прототипічної одиниці “лакуна”, а предметом – способи реалізації субординатних підкатегорій суперординатної категорії лакуарності, що позначені такими характеристиками, як системна перебудова, флуктаційні зміни та оказіональні девіації.

Мета розвідки – виявити гештальтні актанти категорії лакуарності, розмежувати кардинальні вектори, мовного та міжмовного планів, виявити прототипічну одиницю “лакуна” для встановлення основи прототипових відношень та прототипічного фону.

Науковці розробляли проблему асиметричної девіації в межах синтагматики, звертаючи увагу на явища симетрії та асиметрії та на характери транспонування знаків однієї мовної системи в іншу (В. Гак), наголошували на необхідності осмисленого розуміння кореляції мови й культури (А. Вежбицька), підтримували ідею лінгвокультурного симбіозу (А. В. Корольова), висвітлювали процеси девіації мовних систем за рахунок впливу інших доміантних мовних систем (Ю. А. Зацний), виділяли предметно-тематичні кластери та формотворчі групи лакун, що є результатом асиметричного розвитку мовних систем, а також вибудовували типологію безеквівалентних етнокультурних лакун та асиметричних культурем (Ю. О. Сорокін), досліджували процеси архаїзації / лакунізації та десемантизації / делакунізації (С. О. Швачко), вивчали принципи категоризації та внутрішню структуру категорій для виявлення її прототипічних ознак (Е. Рош) [1; 2; 4; 6; 10; 13; 15].

Лакунарність є новою понятійною категорією. Категоризації потребують процеси появи та зникнення лексем та сем у мові, закріплення та вилучення нових денотатів з живого мовлення. Міграції денотатів та їхніх назв з однієї системи в іншу не мають чітко окреслених правил: такі явища знакових систем як етнічні унікалії матеріальної та звукової культури динамічно виникають, оновлюються, поширюються та запозичуються в хронотопі [7, с. 29].

Лексичні лакуни стають наслідком редукації в межах дериваційних процесів або результатом спрощення графічних варіантів. Лакуни виникають через зникнення певних утворень, витіснення їх іншими, більш конкурувальними одиницями з огляду на їх застарілість та інші способи варіативності елементів мовної системи, що позначена редукацією та компресією. Процеси еволюції та інволюції є циклічними, такими, що йдуть по колу, повертаючись до першоджерел. Слова зникають, літери редукуються, заміщуються на нові:

ст.-укр. *“Сыдыть батько въ кинци стола,
На руках схылывся,
Не дывытця на свитъ Божый,
Тяжко зажурился,
Коло його стара маты
Сыдыть на ослони”* [15, с. 33].

Графічні лакуни потребують часу на декодування: так, у сучасній українській мові старослов'янська літера Ъ [-ять] зникла, а літера Ө [-т/ф] мала в українській мові не одне фонетичне прочитання до спрощення. Редукована Ө [-т/ф] не зникла назавжди, ця літера дала життя двом літерам Т та Ф замість однієї Ө. Така графічна релейфація вже не вживаних літер характерна для різних мов. Так, німецька літера ß, пор. нім. *dass <daß <dass* повернулась, щоб знову зникнути. Оскільки процеси в мові є циклічними, то, можливо, ця літера ще повернеться, бо за нею сумує не лише алфавіт. Українська літера г повторно з'явилась, щоб штучно дати поштовх до розвитку української мови, релейфації вилученої літери, пор.: укр. *гудзик* та *гринджоли* неодмінно вплинули на фонетичне написання наявних слів, змінивши усталений правопис, змінивши написання та фонетичне звучання слів знову.

Лакуни фонетичних дублетів, пор.: англ. *Helsinki* < фін. *Helsingin*, укр. *Гельсинкі* < фін. *Helsingin* та укр. *Хельсінкі* < фін. *Helsingin* – результат варіативності живого мовлення. У лексикографічних джерелах може фіксуватися дві одиниці, пізніше менш вживана вилучається. На часі український правопис нормує два варіанти написання та вимови у власних назвах іншомовного походження: етимологічний *g* згідно з усталеною традицією вимовляється як *z*, однак збереження *g* у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Тобто, однаково правильною є вимова: укр. *Гданськ* і *Гданськ*, *Гренландія* й *Гренландія*, *Гібралтар* і *Гібралтар*; *Гарібальді* й *Гарібальді*, *Гете* й *Гете*. Можна припустити, що пізніше один варіант буде редуковано. Завдяки розвитку живого мовлення та існування декількох чинних національних варіантів вимови деякі мандрівники з України обирають *Гельсинки*, *Хельсинки*, а інші – *Гельсинки*.

Граматичні лакуни, що є результатом фонетико-просодичного чи морфологічного ослаблення/ерозії елементів, часто стають причиною утвердження нової лексичної, фонетичної чи граматичної форми [9].

Лінгвальні та культурологічні лакуни утворюють ідеосинкретичний простір у конкретній мовній системі. Лексико-семантичні лакуни, їх номінації та конотації формують єдиний смисловий простір та позначені як системністю, так і okazional'nostiю. З позицій синтагматики на особливу увагу заслуговують національно-специфічні лакуни, які є лакмусом культури. Лакуни-етнодеми увійшли до національної свідомості, є асоціативними, імпліцитними феноменами, що потребують вдумливої реконструкції. Вартий уваги лакунарний ономастикон: власні назви мають стерту історію та “нульове значення” – це десемантизовані прізвища та прізвиська-новотвори, що за допомогою усічення (апокопи, синкопи, аферезису), контамінації, аббревіації відновлюють ідеосинкретизм етимонімів та замінюють більш милозвучні псевдоніми, пор. англ.: *teen* < *teenager* [11, с. 34–44].

Комунікативні лакуни (нульові знаки, еліпсис та апосіопеза) у міжмовному перекодуванні знаходять різні компенсаторські можливості: конденсація, акумулювання, кумуляція, десемантизація (розширене тлумачення), коментар, посилення, вилучення та заміни, семантичні деформації, лексико-стилістичні трансформації – повні або часткові відповідники, тобто семіотичні знаки, які не дорівнюють оригіналу, а є його відповідником.

Лакуни слів-дублетів, подвійних назв одного й того самого предмета зумовлюються історичними чинниками розвитку мови. Слова змінюються постійно, оновлюючи свою форму, пор.: англ. *moon* < *mōna* (*the moon is a symbol of sickness and death*) [13, р. 154], укр. *луна* < *лунь*, рос. *месяц* (в рос. Єрхаїчним за частотою вживання), рос. *луна* (часто вживане). Пор.: первинне значення ж. *лунь* – тускле саяво, можливо з др.-прус. **louksnā*; полаб. *Läuna* [12, с. 533]. Пізніше в мові залишається лише одна назва, а менш уживана зникає. Наприклад, в українській мові нині існує лише слово місяць на позначення небесного світила. Українське слово *луна* пройшло етап десемантизації: значення на позначення небесного світила редукувалось, змінившись на укр. *відлуння* = рос. *эхо*.

Виникнення синтагматичних лакун – явище стабільне для мовлення, що має свої ізоморфні особливості, свій національний шарм. З іншого боку, на всіх рівнях мовної системи в процесі розвитку та видозміни / словозміни / зміни стабільно та системно виникають парадигматичні лакуни – пустоти, порожні клітини, що мають тенденцію до заміщення.

Редукція лексичних та графічних одиниць спостерігається в різних мовах – так само як і фонетична редукція, або позиційна зміна звуків, нечітка вимова ненаголошеного звука, що призводить до його зміни або зникнення. До лакун фонетичної редукції відносять скорочені дифтонги, окремі або подвоєні голосні та приголосні. В індоєвропейстиці описані поширені типи змін: разом із подовженням $\bar{e}$ або $\bar{o}$ (нормальна редукція) або заміною, напр.: ст. англ. $\bar{a}$, $\bar{ae} < o$; o , $\bar{e}a < \bar{i}$ (повна редукція) має місце нульовий ступінь редукції (нульова редукція), де звук зникає повністю, напр.: $\bar{e}o/\bar{i}o > ee$. Так само редукції піддаються приголосні, особливо в ненаголошених складах та закінченнях, пор.: гот. *sunus* < *son*, пор. укр. *син* [8, с. 238–243].

Фоносемантичні лакуни виникають у руслі загальномовні тенденції до фонетичної милозвучності, вилучаються через рідкісне вживання. Значення також редукуються, виникають тезаурусні лакуни. Редукція є міжмовною характеристикою мовно-стилістичної або діалектної надлишковості. Дитяче мовлення дає приклади лакун опрощення, пор.: рос. *будильник* < *гудильник*. Народна етимологія – це вторинна вмотивованість. Лексичні одиниці мають тенденцію до переосмислення. Словозміна – системний процес, що відбувався та відбувається в усіх зіставлюваних мовах. У мовах виникають лакуни новотворів та архаїчних реліктів, що поступово зникають.

Лакуни синхронії та діячронії. Вилучення діалектних ознак, редукція або контамінація спостерігається як у синхронії, так і в діячронії. Так, реконструйовані тексти містять штучне усічення діалектизмів, що є характерним для становлення літературного стандарту. Процес штучної рафінації мови стоїть в опозиції до націоналізації мови. Замінюючи один одного, ці процеси відповідають за вилучення літер та їх повторне введення, за зміну мовної норми від діалектного до національної та навпаки.

Відтоді як працює золоте правило: “*Все нове – то забуте старе*”, люди дістають з комодів старі речі, додають до них нові деталі та відправляють “нові речі” зі старої шафи дарувати радість знову. Так, старий новий журнал “Коммерсант” знайшов нове життя з уже не вживаною літерою Ъ, що надала обкладинці такого популярного дещо вінтажного присмаку: укр. КОМЕРСАНТЪ – назва, що ніби відправляє нас у минуле, даруючи присмак усталених традицій, що дає відчуття довіри до такого раритетного або навіть до псевдо раритетного джерела. Лакуни забутих літер примушують сконцентрувати увагу, пор. звичайне написання укр. “*Єгипет чекає на Вас*” та укр. “*Єгипет чекає на Вас*”.

Виявлення прототипічних лакун є дієвим як у синхронії, в міжмовних паралелях зіставлення. Однак лакуни можуть бути виявленими в інтралінгвальному вимірі в діячронії. Білі плями на семантичній мапі мови виявляються не лише на тлі мов-опозицій, а й інтралінгвально в межах однієї мови, її історичного варіанта.

Історичний метод найочевидніше демонструє процес лакунізації/архаїзації та допомагає реконструювати етимологічні витoki, здійснити делакунізацію десемантизованих або невживаних нині лексем. Подорож у минуле – завжди подорож в “іншу” мову. Варте порівняння архівови з сучасним стандартом, або стандарт з мовою новотворів. Міжмовна асиметрія є характеристикою національної специфіки мови, її змін та розвитку. Робота лінгвістів виявляється у відтворенні глибинних смислів, реконструкції, створенні словників забутих, застарілих та стертих слів.

Мови, що різняться, у разі активної взаємодії тяжіють до запозичення важливих стратегічно елементів та позначені вилученням “непотрібних” лакун, елементів культурно-специфічних. Процеси запозичення та вилучення діють несиметрично та довільно. В основі універсального принципу розвитку мовних систем лежить принцип варіативності мовлення та девіації мовних систем, що позначені як системною словозміною, так і асиметричною редукцією, наслідком якої є лакуни – незаповнені місця на різних рівнях парадигматики та синтагматики.

Панхронічний принцип запозичень мовних одиниць як джерело поповнення мовної системи дієвий у різних мовах. Лакуни, що є джерелом культурної інформації, в парадигматичному вимірі, видаються на асиметричний прояв міжмовленнєвого простору, коли ж на синтагматичному рівні лакуни – це актанти мовних системи – вирівнювачі та уніфікатори, що діють за однаковими принципами редукції, скорочення, комнтінації, заміщення, елізії та релайфації.

Процеси, результатом яких є формування лакуни, – це міжмовна асиметрія та внутрішньомовна полісемія, що є субординантними категоріями до категорії лакунарності. У кластері виявляють спільні риси: відмінність, яку препарують узагальнення (генералізація), транспозицію (перенесення значення або вживання), десемантизацію, родо-видові заміни, упущення, додавання, компенсації. Іншою субординантною категорією, дотичною до асиметрії, є *синонімія* та *полісемія*, що багата на лексико-семантичні кластери близьких за змістом, а також формою одиниць, контекстуальних інтенсифікаторів та авторських утворень. Процеси конвергенції та дивергенції є адгерентними до делакунізації, компенсації, вилучення або елімінації лакун та становлять периферію ознак категорії лакунарності.

Отже, лакуна є еталонним репрезентантом суперординантної категорії лакунарності, її структурним ядром. Периферією категорії лакунарності є такі субординатні категорії як редукція, архаїзація, спрощення, компресія, асиметрія, контамінація, аббревіація тощо, що також формують кластери зі специфічною та вузькою функціональністю, які належать до периферії, тобто є прототипічним фоном категорії лакунарності. Говорячи про елімінацію лакун, варто зауважити, що ліквідація лакуни – це фактично створення нової лінгвальної одиниці. Таким чином лакунізація та делакунізація відповідають за лексико-семантичний дизайн мовної системи, її оновлення. Бінарні опозиції симетрія :: асиметрія, системний :: okazіональний, норма :: лакуна, новотвори :: архаїзми, системний словотвір :: okazіональна деривація можуть бути у відношеннях протиставлення та зіставлення, що варті подальшого аналізу в синхронному та діахронічному вимірах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В. Г. Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак. – М. : “Языки русской культуры”, 1998. – 768 с.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ. А. Д. Шмелева] / [под ред. Т. В. Булыгиной]. – М. : “Языки русской культуры”, 1999. – 780 с.
3. Єрмоленко С. С. Історична типологія слов'янських мов : у 2-х ч. / [С. С. Єрмоленко, О. С. Мельничук, О. Б. Ткаченко] ; [за ред. О. Б. Ткаченка]. – К. : Довіра, 2008. – Ч. 2. – 264 с.
4. Зацний Ю. А. Мова і суспільство : збагачення словникового складу сучасної англійської мови : [навчальний посібник] / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 242 с.
5. Кобзарь Т. Шевченка : фотомеханічне перевидання 1840 р. – К. : Книжково-журнальна фабрика Головополіграфвидаву Міністерства культури УРСР, 1962. – 121 с.
6. Корольова А. В. Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті : [монографія] / Алла Валер'янівна Корольова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2002. – 267 с.
7. Корольова А. В. Інтимізація як один зі способів попередження лінгвокультурних конфліктів / А. В. Корольова, М. М. Дерев'янко // Вісник Сумського державного університету. Серія : “Філологічні науки”. – Суми : Вид-во СумДУ, 2007. – № 1. – Т. 2. – С. 29–34.
8. Левицький В. В. Основи германістики / Віктор Васильович Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 528 с.
9. Помірко Р. С. Альтернативі/інновації у розвитку мов / Р. С. Помірко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : “Філологія”. – К. : Вид-во КНЛУ, 2009. – Т. 12.– № 1. – С. 66–70.
10. Сорокин Ю. А. Неканоническая русистика : статьи, заметки и реплики / Юрий Александрович Сорокин. – М. : Информационно-издательский центр “Бон Анца”, 2009. – 223 с.
11. Чучка П. П. Українські псевдоніми : статус, структура і функції / П. П. Чучка // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : “Філологічні науки (мовознавство)”. – Кіровоград : Вид-во Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, 2001. – Вип. 37. – С. 34–44.
12. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т. / Макс Фасмер ; [пер. с нем. и допол. О. Н. Трубачева]. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 2 : Е–Муж. – 672 с.
13. Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови : перекладацькі аспекти / Світлана Олексіївна Швачко. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 128 с.
14. Liberman A. An analytic dictionary of English etymology : an introduction. With the assistance of J. Lawrence Mitchell / Anatoly Liberman. – L. : University of Minnesota Press Minneapolis, 2008. – 359 p.

15. Rosch E. Principles of categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization / [ed. B. B. Lloyd]. – New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates. – 1978. – P. 27–48.

СЕМАНТИКА ОНОМАТОПОЭТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ В ХИНДИ (к постановке вопроса)

ГАЗИЕВА И. А.

Российский государственный гуманитарный университет

Данная статья посвящена изучению семантики, структуре, звукоподражательной (ономатопоэтической) и звукообразной лексики в хинди, а также особенностей их функционирования в речи и литературных произведениях.

Объектом исследования являются звукоподражательные слова в хинди.

Предмет исследования составляют лексико-семантические и грамматические типы звукоподражаний в хинди, а также особенности их функционирования в речи, текстах художественного жанра и публицистики.

Цель исследования заключается в попытке описания и анализа, выявленных из художественной и поэтической литературы лексико-семантических, грамматических, синтаксических и переводческих особенностей звукоподражательных и звукообразных слов в языке хинди, и попытаться классифицировать их по происхождению.

Задачи:

– проанализировать существующие научные концепции в области изучения звукоподражательного разряда лексики разных, в том числе восточных языков;

– дать определение понятия звукоподражательной или ономатопоэтической лексики;

– определить место звукоподражаний в лексической системе языка хинди;

– провести анализ звукоподражательных слов в хинди и их производных;

– классифицировать их по происхождению, взяв за основу лексико-семантический признак;

– выявить основные функции звукоподражаний хинди и их функционировании в речи, текстах художественного, научно-популярного жанра и публицистики.

Актуальность исследования заключается в том, что ономатопоэтическая или звукоподражательная лексика в языке хинди – тема, менее изученная в современном индийском языкознании. Однако такие слова – это богатый пласт лексики, иллюстрирующей частицу национальной индийской культуры, образа мышления, менталитета, разнообразие выразительных средств которых приближает к пониманию ассоциаций, которыми апеллируют носители языка.

Материалом для исследования послужила специальная выборка звукоподражательных или ономатопоэтических слов, взятые из двуязычных, толковых словарей, тематических словарей языка хинди, а также из художественной, научно-популярной литературы, газетных текстов и фрагментов устной речи.